

Литвин Катерина, ст. магістратури педагогічного факультету;
науковий керівник – к. пед. н., доцент Хом'як О. А. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука. м. Рівне)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

***Анотація.** У статті досліджено особливості професійної підготовки майбутніх вчителів початкової школи до розвитку творчого мислення молодших школярів, розкрито, що для удосконалення професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку творчого мислення учнів початкової школи на уроках математики необхідно створити в навчальному процесі спеціальну атмосферу спілкування, що сприятиме розкриттю і розвитку творчих здібностей студентів, побудувати навчальний процес таким чином, щоб суб'єкт навчання став творцем, а навчальний матеріал – засобом досягнення мети.*

***Ключові слова:** творче мислення, професійна підготовка.*

***Аннотация.** В статье изучены особенности профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы к развитию творческого мышления младших школьников, раскрыто, что для совершенствования профессиональной готовности будущих учителей начальной школы к развитию творческого мышления учащихся начальной школы на уроках математики необходимо создать в учебном процессе специальную атмосферу общения, которая будет способствовать раскрытию и развитию творческих способностей студентов, построить учебный процесс таким образом, чтобы субъект обучения стал создателем, а учебный материал – средством достижения цели.*

***Ключевые слова:** творческое мышление, профессиональная подготовка.*

***Annotation.** In the article the features of professional training of future elementary school teachers to develop younger students' creative thinking are studied. It is established that for improvement of professional readiness of future primary school teachers to develop creative thinking of elementary school students in mathematics lessons a special atmosphere educational process of communication that promotes discovery and development of creative abilities of students must be created. It is necessary to build a learning process*

in such as way to make subject of an education its creator and educational material – a means to achieve the goal.

Keywords: *creative thinking, training, primary school teachers, problem teaching.*

Творче становлення особистості майбутнього вчителя залежить від побудови навчально-виховного процесу, що обумовлено цілями, змістом, методами і прийомами, організаційними формами і засобами навчання. На сьогодні недостатньо дослідженими залишаються шляхи використання ефективних методів, форм і засобів активного навчання, здійснення відповідного педагогічного керівництва, що забезпечується плануванням організації та контролю за процесом підготовки студентів у цьому напрямі; допомагає їм краще орієнтуватись у досягненнях педагогічної науки, щоб мати змогу використовувати їх на практиці.

Проблема полягає в тому, як побудувати процес навчання майбутніх учителів, щоб забезпечити готовність їх до навчання, виховання і розвитку творчого мислення школярів у процесі навчання математики. Готовністю до будь-якої діяльності, зокрема й розвитку творчого мислення учнів, є оволодіння певними вміннями. Тому за основу професійної підготовки учителів необхідно взяти сформованість дидактичних, методичних умінь, що інтегрують в себе математичні, психолого-педагогічні знання та знання з теорії розвитку творчості.

Проблеми, дотичні до теми статті, досліджували такі вчені, як: М. Богданович, Д. Васильчик, Р. Грильник, Н. Міськова, С. Скворцова.

Метою нашої статті є дослідження особливості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку творчого мислення молодших школярів на уроках математики.

Для удосконалення професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до розвитку творчого мислення учнів початкової школи на уроках математики необхідно:

- створити в навчальному процесі таку атмосферу спілкування, яка сприятиме розкриттю і розвитку творчих здібностей студентів;
- так побудувати навчальний процес, щоб суб'єкт навчання став творцем, а навчальний матеріал – засобом досягнення мети;
- увести додатковий навчальний матеріал, який включатиме описання та показ евристичних прийомів і методів активізації діяльності [1, с. 123].

Розглянемо низку прийомів активізації творчої діяльності студентів, які доцільно використовувати для розвитку творчого потенціалу майбутніх учителів у процесі навчання математичних дисциплін, а також наведемо приклади їх застосування в практиці роботи зі студентами.

Дослідження психологів довели, що розвиток мислення людини залежить від сформованості у неї загальних і специфічних розумових дій.

Прийоми розумової діяльності поділяються на дві групи – алгоритмічні та евристичні.

Алгоритмічні прийоми розв'язування творчих завдань – «це прийоми розумного, правильного мислення, які повністю відповідають законам формальної логіки» [2, с. 48]. Точне слідування розпорядженням, алгоритмам дій забезпечує безпомилкове розв'язання певного класу завдань. Ці прийоми створюють базу, якою можна користуватися в процесі пошуку розв'язування нових проблем. Але логічна діяльність не вичерпує творчого мислення. Тривалі виправлення при розв'язуванні завдань на основі алгоритмів формують настанову на дію за зразком і тим самим обмежують пошук за допомогою вже відомих прийомів, що є перешкодою до використання інших, незвичних шляхів вирішення проблеми. Тому, як зазначає В. Осинська, формування таких «прийомів повинно поєднуватись зі спеціальним навчанням прийомам евристичного типу» [1, с. 88]. В. Андреев трактує евристичні методи творчої діяльності як систему евристичних правил діяльності педагога і студента, розроблених з «урахуванням закономірностей і принципів педагогічного управління і самоуправління особистості з метою розвитку інтуїтивних процедур діяльності у розв'язанні творчих задач» [2, с. 54].

Евристичні прийоми навчально-творчої діяльності безпосередньо стимулюють пошук шляхів розв'язування нових проблем, відкриття нових знань на основі оволодіння загальними прийомами пошукової діяльності. Ці прийоми орієнтуються на змістовний аналіз проблем, стимулюють включення в процес вирішення проблеми наочно-образного мислення, інтуїтивних процесів, дозволяють діяти в умовах невизначеності, в принципово нових ситуаціях, полегшують розв'язування нестандартних задач.

Ефективним шляхом формування у студентів уміння взаємодіяти з аудиторією є розв'язання педагогічних і методичних задач методом «мозкового штурму» (мозкової атаки). Метод і термін запропоновані американським ученим А. Осборном «як модифікація сократівського діалогу з широким використанням вільних асоціацій для підвищення ефективності розв'язування творчих задач» [3, с. 67].

Основні вимоги до її організації такі: абсолютна заборона критики висунутих ідей; захоплення найнеймовірніших ідей; висування великої кількості ідей (чим більше, тим краще); нарощування ідей, вдосконалення їх. Тривалість «мозкового штурму» від п'ятнадцяти хвилин до однієї години.

Перед початком «атаки» доцільно провести розминку у вигляді питань і відповідей. Групу слід поділити на дві нерівні частини. Перша частина – група генерування ідей, друга – група оцінки їх (2–3 експерти). До останньої варто добирати найбільш підготовлених студентів. Роль ведучого повинен виконувати викладач або студент. Завданням ведучого є підтримування невимушеної обстановки, захопчування групи генерування, висування ідей, знайомство з правилами «атаки» та вимогами (відсутність

критики, доброзичливість, чіткість формулювання ідей, виступ – 1–2 хвилини). Експерти повинні оцінювати і вибирати найбільш правильні ідеї, які потім потрібно обґрунтувати та захищати.

«Мозкову атаку» можна застосувати і в іншому варіанті: студентам слід запропонувати декілька проблем, на які вони одночасно повинні шукати розв'язання.

Для розв'язування студентами математичних завдань рекомендується також використовувати метод емпатії (метод особистої аналогії). В його основу покладено процес емпатії, тобто ототожнення себе з об'єктом і предметом творчої діяльності, осмислення функції цього предмета на основі «вживання» в образ винаходу, якому приписуються особистісні почуття, емоції, здібності бачити, слухати, міркувати тощо. В умовах застосування цього методу людина ніби зливається з об'єктом дослідження, що вимагає фантазії, уяви. Результатом використання цього методу є знаходження оригінальних ідей.

Прикладом особистої аналогії можна вважати складання казок студентами за матеріалом чисел першого десятка. Майбутні вчителі повинні немов би вживатися в образ певного числа, діяти, розглядати його місце, форму, роль у натуральному ряді чисел, таким чином демонструючи своє бачення його як реального об'єкта.

Метод емпатії має великі можливості для розвитку фантазії, уяви та отримання оригінальних ідей щодо розв'язування задачі, але вимагає багато часу [4, с. 43].

Сьогодні ми можемо констатувати, що в практиці підготовки майбутніх учителів добре зарекомендували себе такі форми залучення їх до творчої діяльності, як зустрічі з провідними науковцями країни, вчителями, творчою інтелігенцією, написання курсових і дипломних робіт, проведення студентських наукових конференцій, предметних олімпіад, наукових гуртків, тижнів факультетів тощо.

З цікавістю виконують студенти завдання за темами шкільного курсу математики. При цьому можливі різні завдання, що розвивають у них уміння мислити самостійно, творчо. Можемо навести такі завдання:

1. Розгляньте, як вводиться новий матеріал у підручнику (з певної теми). Який метод навчання припускається використовувати при цьому? Чи можна використовувати інший метод і чому? Чи сприяє цей метод розвитку творчих можливостей учнів?

2. Виконайте аналіз вправ, які пропонуються у підручнику до даного уроку, сформулюйте тему, мету та завдання даного уроку. Перевірте себе, використовуючи відповідну методичну літературу.

3. Розгляньте вправи, включені в урок (вказано сторінку підручника), і дайте відповідь на питання: Чи вдало підібрано ці завдання? Які навички та вміння перевіряються у процесі їх виконання? Які з них сприяють

розвитку творчого мислення учнів? Назвіть вправи, які треба виконувати (під керівництвом учителя або самостійно, в класі або вдома, усно або письмово, за зразком або без нього).

Провідне місце в розумовому розвитку дітей посідає проблемне навчання. Незважаючи на те, що в підручниках математики вміщено чимало вправ, які передбачають творчу діяльність учнів, упровадження проблемного навчання в школі відбувається повільно. Це пов'язано з низкою причин, одна з яких полягає в тому, що для організації проблемного навчання важливо правильно підібрати матеріал і скласти відповідні завдання, що викликає труднощі у вчителів.

Майбутні вчителі повинні знати, що під проблемою розуміється суперечність у навчальному матеріалі, під проблемним завданням – словесне формулювання закладеної в ньому проблеми. Проблема ситуація – це особливий вид інтелектуальних труднощів, які виникають у дитини в той момент, коли вона усвідомить вимогу завдання, але відчуває, що знань для його виконання поки що бракує. Однак їх цілком досить, щоб розпочати пошук розв'язування завдання. Для виникнення такої ситуації необхідно подбати, щоб вимога і мета проблемного завдання була на межі між набутими знаннями й уміннями та тими, які діти ще мають отримати.

Разом зі студентами викладачам варто вчитися добирати програмовий матеріал для проблемного навчання за темами. Тоді майбутні фахівці можуть бачити, здобуття яких знань їм необхідно поставити за мету для розв'язання системи проблемних задач. На основі відібраного матеріалу можна створити систему проблемних завдань.

Одним із методів здійснення проблемного навчання в початкових класах є евристична бесіда. Це навчання, побудоване на запитаннях і відповідях, коли вчитель не повідомляє учням знання, а логічно побудованою системою запитань спонукає їх на основі вже здобутих знань, спостережень, досвіду підходити до нових висновків. Активна участь дітей у евристичній бесіді впливає не тільки на якість формування знань, а й на оволодіння прийомами розумової діяльності.

Цей метод потребує від вчителя підбору відповідного навчального матеріалу, який створює об'єктивні можливості для участі молодших школярів у бесіді, а також всебічного обмірковування вчителем змісту та логіки послідовності запитань.

Розв'язання творчих завдань, що сприяють розвитку творчого мислення молодших школярів, потребує орієнтації учнів на правильний спосіб їх розв'язання. Цю роль виконує вчитель, евристичні вказівки або поради якого не тільки спрямовують на розв'язування завдання, але й активізують процес мислення.

Цей метод навчання учнів розв'язування математичних завдань не є новим. У ньому використовуються принципи, вказівки методу руйнування,

сократівського діалогу, евристичної бесіди. Реалізація методу «евристичних наведень» базується на головному принципі, який полягає в тому, що логічно побудована система запитань вчителя спонукає учнів (на основі вже здобутих знань, спостережень) знайти аналогії, звести завдання до подібного, глибше з'ясувати відношення між елементами завдання тощо. Але новим є пристосування його до навчання математики учнів початкової школи. Успіху учня в самостійному розв'язуванні математичних завдань з опорою на евристичні вказівки сприяють позитивний настрій учня на діяльність, знання вчителя та підтримка батьків.

На нашу думку, розглянуті вище методи та прийоми найбільш доцільні при вивченні тем, які передбачають пошук і обговорення альтернативних варіантів розв'язування завдань і доведення теорем, з'ясування кількості можливих розв'язань завдань тощо. Звертання до евристичних прийомів не слід перетворювати на самоціль; кожна спроба діалогового навчання математики повинна бути спрямована на розв'язання цілком певних дидактичних завдань; треба усвідомлювати необхідність і важливість цих методів, бути переконаним, що таке навчання принесе реальну користь в оволодінні математичним матеріалом і призведе до розвитку творчого мислення учнів на уроках математики.

1. Скворцова С. О. Методична система навчання розв'язування сюжетних задач учнів початкових класів : [монографія] / С. О. Скворцова. – Одеса : Астропринт, 2006. – 696 с.
2. Богданович М. В. Методика викладання математики в початкових класах / М. В. Богданович, М. В. Козак, А. Я. Король. – Тернопіль : Богдан, 2001. – 345 с.
3. Скворцова С. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до навчання молодших школярів розв'язувати сюжетні математичні задачі» : [монографія] / С. О. Скворцова, Я. С. Гаєвець. – Х. : Ранок – НТ, 2013. – 332 с.
4. Сальська Л. І. Психолого-дидактичні умови формування творчого мислення молодшого школяра / Л. І. Сальська // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – № 1. – С. 43.–44.